

(Əvvəli ötən sayımızda)

Hacı Kərim Sanılı "Muğan", "Təzə mahını", "Azərbaycan xalqına", "Əkinçilər", "Rəssam Əzim Əzimzadə", "Elm ocaqları" və s. kimi şeirlərin müəllifidir. Şairin şeirlərində ərəb, fars və digər dillərdən keçmə sözlərə rast gəlinmir. Dil məsələsinə çox ciddi yanaşan ədib 1934-cü ildə Azərbaycan yazıçılarının I qurultayında bu mövzu ilə əlaqədar çıxış edərək öz dilini bəyənəməyib, özgə dildə danışanlara şeirlə bu cür müraciət etmişdir:

Bundan sonra təzə yollar açılar,

Bu yollara əlvan çiçək saçılar.

Özgə şivə, özgə sözdən qaçılar

Daha bir də biz uymarıq hər yada.

Şairin ilk iki misrası indiki koronavirus pandemiyasının bitməsinə bir ümid kimidir elə bil. Sanılı elə bil əvvəldən bilirmiş, koronavirusun olacağını, onunla keçən pis günlərin tezliklə bitəcəyini elə bil özü əvvəlcədən bilmişdi.

Hacı Kərim Sanılının ilk kitabı olan "Canavarlar hökuməti" 1918-ci ildə nəşr edilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti zamanında - 1919-cu ildə Bakıda "Novruz" mətbəəsi tərəfindən "Yeni şərqişlər" kitabı çap edilmişdir. Bundan sonra 1927-ci ildə üç kitabı - "Kəndimiz və

"Qolçomaq ailəsindən olan Hacı Kərim Sanılı Azərbaycanın sovetləşməsi zamanı "Əzrail" firqəsi adlı təşkilat yaratmışdır. Hazırda Ticarət və Kooperasiya İnstitutunun müəllimi olan şair, yazıçı Azərbaycan təhlükəsizlik işçilərinin nəzər-diqqətini cəlb etmişdir".

Ay Allahım, Sən böyüksən, bu qədər də böhtan atıların? "Əzrail" firqəsi nə deməkdir? Onsuz da, Azərbaycan SSR-in firqəsi əzrail və şeytan firqəsi idi.

İstintaq-sorgu protokollarından məlum olur ki, istər çarizm dövründə, istər Cümhuriyyət zamanında, istərsə də Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra Hacı Kərim Sanılı xalqının azadlığı, vətəninin müstəqilliyi, millətinin savadlanması uğrunda mübarizələrdə fəal iştirakını təsdiq etmişdir. Hacı Kərim Sanılıya zindanda çox əzab-ışgəncə verildirdi. O, NKVD zirzəmisində gündə bir neçə dəfə döyülüb təhqir olunurdu.

İki aya yaxın NKVD zirzəmilərində əzab və işgəncələrə məruz qalan Hacı Kərim Sanılı məhkəməsiz ölüm kamerasında əzab və işgəncələrə tab gətirməyərək (guya ürək çatışmazlığından) dünyasını dəyişir. Digər bir mənbədə isə güllələndiyi göstərilir. Repressiyaya məruz qalan digər şəxsiyyətlər kimi Hacı Kərim Sanılının da qəbri məlum deyildir.

İstiqlal mücəvhəri - Hacı Kərim Sanılı

Aran köçü", "Namus davası", "Zülmün sonu", 1935 və 1964-cü ildə "Turud qaçaqları", 1993-cü ildə isə "Seçilmiş əsərləri" şeir kitabları nəşr edilmişdir.

Sanılının M.F.Axundzadə adına Respublika Milli Kitabxanasının arxivində "Yeni şərqişlər" adlı kitabının surəti saxlanılır. Həmin kitab 1919-cu ildə AXC parlamentinin üzvü olduğu dövrdə çap olunmuşdur. O, kitabçanı Azərbaycan əşiqlərinə ithaf etmişdir. Hacı Kərim Sanılı özünü "Yeni Şərqişlər" in yazanı və çap edəni olaraq "Azərbaycan parlamentinin üzvü Hacı Kərim Sanılı" olaraq təqdim etmişdir. Yazarların bəzən "Mahnılar" adıyla təqdim etdikləri bu topluda müəllifin 14 şeiri toplanıb. İkinci şeir toplusundakı bütün şeirlərin hamısı xalq yaradıcılığı üslubundadır. Kitabça "Elektrik Novruz" mətbəəsində çap olunmuşdur.

Maarifpərvər şair, metodist, pedaqoq Hacı Kərim Sanılı Əli Məhzunla birgə uşaqlar üçün "Meymun və ilan" mənzuməsini yazmışdır. Doqquz səhifədən ibarət olan bu kitabça 1929-cu ildə Bakı şəhərində Azərnəşrdə çap olunmuşdur. Kitabçaya səkkiz uşaq əsəri daxildir. Onlardan dördü Hacı Kərim Sanılının qələminin məhsuludur.

Hacı Kərim Sanılı 1937-ci il iyunun 3-də Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq və Vəli Xulufudan bir gün qabaq həbs edirlər. Ədib öz yaşadığı evdə həbs edilir. O, həmin illərdə Bakı şəhəri, Füzuli küçəsində yaşamışdır. Ədibə "qolçomaq burjua yazıçısı", "xalq düşməni" damğası vurulur. NKVD-nin 1-ci şöbəsinin təhlükəsizlik leytenantı Klimentiy 12493 №-li cinayət işinin materiallarına əsaslanaraq heç bir partiyanın üzvü olmayan Hacı Kərim Sanılının əksinqilabi-millətçi təşkilatında fəaliyyət göstərdiyini "müəyyənləşdirir" və vətənə xəyanət maddələri ilə həbs edir.

İstintaq materiallarına əsasən, 4-cü şöbənin rəisi, təhlükəsizlik üzrə kapitan Kinmanın razılaşdırılan və qəbul edilən qərar Xalq Daxili İşlər Komissarı Sumbatov tərəfindən təsdiq olunur. Hacı Kərim Sanılı haqqında qaldırılan cinayət işinin qərarında aşağıda göstərilənlər qeyd olunmuşdur;

Şairin övladlarından iki oğlu Lətif və Bəhram qalmışdır. Hər ikisi Azərbaycan Neft Kimya İnstitutunda təhsillərini yenidən tamamlamışdılar ki, Hacı Kərim Sanılı həbs edildiyindən şairin övladları Bəhram və Lətif Azərbaycanı tərk etdilər və bir daha vətənə qayıtmadılar. Oğlanlar təqib ediləcəklərindən çəkinərək Moskva şəhərinə köçdülər. Orada işlədilər. 1941-ci ilin Böyük vətən müharibəsində hər ikisi hərbi xidmətə getdi. Kiçik oğul Lətif müharibədən qayıtmadı.

Böyük oğul Bəhram isə cəbhədən qaçıdı yenə də Moskvada yaşadı. Bəhram Sanıyev Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilmişdir. O, Moskvada ailə qurdu. Kamal adlı oğlu, Əzizə adlı qızı dünyaya gəldi. Sanıyev Kamal fizika elmləri doktorudur. Əzizə də ali təhsillidir. Hər ikisi ailəlidir və Moskvada yaşayırlar. Hacı Kərim Sanılının həyat yoldaşı Mahi Mənzər xanım isə bəraətdən sonra həyat yoldaşının şəxsi arxivini Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinə təqdim etmişdir.

Hacı Kərim Sanılı Azərbaycanın görkəmli ziyalılarından biridir ki, onu tanımaq və tanımaq vacibdir. Belə insanlar bərdə məlumatlar nəsil-dən-nəsilə ötürülməlidir. Məhz Sanılı və Sanılı kimiləri ilə Azərbaycan ədəbiyyatı yaşayıb, yaşayır və yaşayacaqdır!

28.05.2020

Sevinc ƏLİYEV,
gənc yazar